

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 14.10.21

Bokutstilling

Utstilling av bøker har en lang tradisjon i folkebibliotekene. Det skilles bl.a. mellom basisutstillinger (permanente utstillinger som ofte krever mye arbeid og penger), temautstillinger (mer kortvarige utstillinger som tar for seg spesielle temaer eller problemstillinger) og vandreutstillinger (vandrer/flyttes mellom bibliotek, skoler osv.).

En bokutstilling kan være sentrert om:

- et forfatterskap
- et tema
- en aktuell hendelse
- en periode (f.eks. nyrealismen i Norge fra ca. 1905)
- en sjanger
- et jubileum
- nyheter (nyinnkjøpte verk på biblioteket)
- prisbelønte verk
- ny aktualitet (f.eks. på grunn av en filmadaptasjon)

“Det kan være mange grunner til at man ønsker å lage utstillinger, og arbeidsprosessen vil avhenge av hvilke mål man har. Brown & Power (2006 s. 56-57) nevner en rekke mulige mål, og fra disse har jeg valgt ut noen som er aktuelle for et norsk folkebibliotek:

- Å informere publikum om et spesielt emne
- Å underholde publikum
- Å vise fram deler av samlingen

- Å øke leselysten
- Å øke utlånet
- Å vise fram biblioteket som en sentral aktør i lokalmiljøet
- Å feire eller markere en hendelse

I de fleste tilfeller vil intensjonen med utstillingen bestå av flere av disse målene.” (Svanhild Hagen i https://oda.hio.no/jspui/bitstream/10642/938/2/Hagen_Svanhild.pdf; lesedato 10.04.13)

“Even within the library walls, almost against the librarian’s will, American books are given further advertisement, because the dust-jackets with their bright colour, good design, and story suggestion lend themselves so readily to displays and poster-board decoration.” (fra en kanadisk rapport fra 1944 om bokmarkedet; sitert fra Matthews og Moody 2007 s. 15)

I vanlige hyller har bøkene ryggoppstilling (en ser bare bokryggene når en går langs bokhylla). I utstillinger blir bøkene brukt i frontoppstilling/-presentasjon (en ser framsida av bøkene). I Drammensbibliotekets ungdomsavdeling skulle i 2012 “minst 20 prosent av bøkene [...] stå med forsiden frem for å friste til impulslån” (*A-magasinet* 6. januar 2012 s. 15).

Det finnes ulike typer og “grader” av utstillinger:

“Fronteksponeringer: Den kanskje enkleste formen for utstilling av bøker er når bøkene settes en face, altså med forsiden ut mot publikum. Dette skaper blikkfang uansett om boka står på sin faste plass i hylla eller har fått plass i en mer tradisjonell utstilling på et bord.

[...]

Punktutstillinger: Jeg vil kalle det en punktutstilling når det er svært få titler som presenteres, noen ganger bare én tittel. En punktutstilling trenger liten plass, og kan for eksempel være en aktuell bok som settes fram i en bokstøtte på skranken, gjerne med en liten nedstikksplakat i.

[...]

Plukkutstillinger: De aller fleste utstillingene man finner i folkebibliotek er plukkutstillinger. Når en utstilling er en plukkutstilling, kan publikum låne fra de bøkene som er utstilt. Bibliotekene har ofte kun ett eller svært få eksemplarer av hver tittel, og derfor er det naturlig at de utstilte bøkene lånes ut.

[...]

Temautstillinger: Mange bibliotek lager utstillinger med krimbøker til påske, hagebøker om våren, jaktbøker om høsten eller julebøker til jul. Slike “sikre” temaer kommer igjen år etter år, og mange bibliotekarere har dette “årshjulet” i bakhodet når de skal lage utstillinger. Det er også vanlig å lage temautstillinger

over aktuelle hendelser, jubiléer eller forfatterskap. Temautstillinger er temporære utstillinger, og er i kombinasjon med plukktstillinger den mest vanlige varianten av utstillinger som vi finner i biblioteket.” (Svanhild Hagen i https://oda.hio.no/jspui/bitstream/10642/938/2/Hagen_Svanhild.pdf; lesedato 10.04.13)

En hotspot-utstilling er en blanding av tema- og vandreutstilling. Det er en liten, kortvarig utstilling som belyser et aktuelt tema og inviterer publikum til å delta med egne meninger. Disse meningene kan f.eks. skrives ned i en bok som er en del av utstillingen. Det er viktig for utstillerne å få tilbakemeldinger. Hotspot-utstillingen er fleksibel (kan lett flyttes), rask og billig å lage og retter søkelys mot et aktuelt, gjerne brennbart spørsmål i samfunnsdebatten. Utstillingen bidrar altså til samfunnsdebatt om en sak. De første hotspot-utstillingene fant sted ved Malmö museum i 2001-02. Utstillingene satte problemer under debatt og tok delvis opp “farlige” emner (f.eks. overvekt og fedme). Oslo Bymuseum hadde en hotspot-utstilling i desember 2006 kalt “Høyspenning Livsfare” om ungdom og rusmidler. Denne utstillingen ble lagd i samarbeid med elever på en ungdomsskole.

“Hot Spot-ideen [...] er lånt fra Sverige og Zimbabwe der man ved museer har hatt hell med å drøfte samfunnsspørsmål på stedet. Ambisjonen er å gjøre arkiver, biblioteker og museer til modige igangsettere av debatt. [...] “Hva ser du – hva synes du?” bes vi svare på. Like bak dokkeparet, en hvit mann og en svart kvinne, står en pc. Der kan man skrive sin mening.” (*Bok og bibliotek* februar 2007 s. 14)

Hvis folk kan plukke med seg bøker (kjøpe eller låne) bøker som befinner i en bokutstilling, fungerer utstillingen som en spredningspraksis.

“Vakre rekvisittutstillinger i selve biblioteklokalet kan ofte føre til at lånerne vegrer seg for å ta en bok siden de da føler at de kan ødelegge hele utstillingen.” (Riel, Fowler og Downes 2011 s. 141)

“Jeg liker best utstillinger der jeg føler at jeg blir invitert til å forsyne meg av godsakene, og ikke føler man ødelegger oppsettet hvis man tar med seg en bok. Det kan skje hvis utstillingen er for stilet og streng i formen.” (biblioteksjef Ragnhild Malfang i Aalstad 2016 s. 47)

“Biblioteksjefer viser noen ganger til nesten tomme utstillinger som bevis på vellykket arbeid, men egentlig dokumenterer de svikt i rutinene. Selvsagt er det bra at bøkene er lånt ut, men hvis utstillingen ikke fylles på, er utstillingsplassen bortkastet. I tillegg til at biblioteket kanskje går glipp av utlån, gir det leserne et inntrykk av at de beste bøkene allerede er utlånt og at biblioteket ikke har noe mer å by på.” (Riel, Fowler og Downes 2011 s. 148)

“Mens bokhandelen kan tenke smalt og kjøre store vinduskampanjer på forventede bestselgere, må biblioteket tenke bredt og konsentrere seg om å stille ut litteratur

innenfor et tema eller en sammenheng der mange titler kan være aktuelle.” (Tveit 2004 s. 47)

Deichmanske bibliotek i Oslo har hatt temautstillinger med gåtefulle enkeltord som blikkfang, f.eks. “ustruktur” og “angst-rytmer” (http://skrift.no/forfatteren/0303_Hele_nummeret.pdf; lesedato 22.12.11) “Lag alternative, gjerne litt odde tematiske utstillinger, som: angst-rytmer, ustruktur (begge lyrikk), avskybøker, alternativ påskekrim, sommerskrekkbøker, med det for øye å formidle de bøkene som ellers gjemmes og glemmes bort. [...] I fjor sommer anbefalte Deichmanske bibliotek badebøker for ulike aldersgrupper. Kriteriet for utvalget var at det fantes badescener [...] Under en utstilling med vignetten “pengeproblemer” ble mye solid litteratur utlånt. Her kan nevnes: *Billigspiserne*, *Død på kreditt*, *Sult*, *Tyvens dagbok*, *Sterk sult plutselig kvalme*. Og kanskje litt uventet er ikke lånere fremmede for lyrikk eller fagbøker fra den historiske avantgarden. Settes slike bøker fram, lånes de også ut. Louis Argon, Robert Desnos, Majakovskij, Khlebnikov, en svensk antologi om Dadaismen, en norsk antologi om Surrealismen og kunstbøker om samme perioden gjør seg så avgjort i samme utstilling.” (Knut Oterholm i http://skrift.no/forfatteren/0303_Hele_nummeret.pdf; lesedato 10.05.13)

“Bibliotekene er en av de viktigste arenaene for livslang læring og har gode muligheter til å opprette samarbeid med lokale arbeidsplasser. Bokutstillinger i kantiner og på pauserom kan være nyttige verktøy for å markedsføre bibliotekets tjenester og rekruttere nye lånere. Opplegget kan selges inn til arbeidsgiverne med utgangspunkt i at det bedrer de sosiale forholdene for de ansatte, og at det fremmer lese- og skriveferdighetene og kommunikasjonsevnene i arbeidsstokken.” (Riel, Fowler og Downes 2011 s. 168)

“Kommentarboken som ble lagt ut ved siden av bokutstillingen, vitnet om at pasienter og besøkende satte pris på tiltaket. En ekstra bonus var den positive tilbakemeldingen fra de ansatte ved behandlingssenteret, som sa at bøkene var et velkomment samtaleemne som gjorde at de kunne snakke om noe annet enn sykdom med pasientene. En mindre utgave av prosjektet ble gjennomført på venterommet hos enkelte tannleger i Nord-Wales, og da ble det brukt små utstillingsstativ med plass til bare tolv pocketbøker.” (Riel, Fowler og Downes 2011 s. 163)

“Kampanjen ble kalt *All the best* (“Vennlig hilsen” / “Det beste som fins”) og besto av en fristende utstilling av diktsamlinger på biblioteket. I tillegg fikk de ansatte opplæring i å hjelpe folk å finne dikt til spesielle anledninger, for eksempel jubileer, innflyttingsfester og markeringer for dem som går av med pensjon. Det ble valgt ut seks dikt som med tillatelse ble illustrert av kunstnere og trykt opp på postkort, for så å bli distribuert til bibliotekene i regionen for bruk der. De ansatte var virkelig oppfinnsomme i bruken av postkortene. Ett bibliotek samarbeidet med sorenskriverkontoret slik at alle som registrerte fødsler eller dødsfall eller planla bryllup, kunne ta med seg et postkort med dikt på. Et annet bibliotek overtalte

lokale blomsterbutikker til å ta inn kortene, slik at de som skulle bestille blomster til seremonier, kunne bruke diktene. Alle postkortene var påtrykt en invitasjon til å finne mer hjelp og flere ressurser på biblioteket.” (Riel, Fowler og Downes 2011 s. 163)

I 2010 lagde Moss folkebibliotek en utstilling med overskriften “Bøker som ikke finns”. Denne utstillingen “samlet 27 nye norske forfattere som står uten forlagskontrakt. Det er lagt ut over 80 rå-manuskript. Disse representerer alle sjangere. Tekstene er i ulike prosess-stadier, med alt fra håndskrevne manus til hjemmeprintet, digitaltrykt og stiftet, permet eller innbundet (limfrest). I omfang fra én til 320 sider. Forlagsløsheten gir dem uavhengighet fra fagkonsulenters bedømmning. Tekstene er heller ikke skrevet for konsulenter, det er det lesende publikum som er målgruppen og det er publikumet som er invitert til å være jury. Hvert manus er forsynt med et vurderingsark der det kan gis korte anmerkninger samt terningskast. Er det behov for utdypende kommentarer oppfordres til direkte kontakt med forfatteren. Alle manus har forfatterens e-mailadresse samt mobilnummer.” (<http://www.boker-som-ikke-finns.info/42099925>; lesedato 21.02.13) “Besøkstallene både i vår utstilling i biblioteket og på denne nettsiden har nærmest eksplodert. Biblioteket måtte flere ganger trykke opp utlånsblanketter når de hadde gått tomme. Vi ville ha vært fornøyd med noen hundre interesserte, det har blitt flere enn 40.000! !! bare hittil. Lese- og utlånsfrekvensen har overgått alle våre drømmer og forventninger, og det ser ut til at interessen bare øker :-). Kanskje vi har skapt en ny trend? Våre manus og bøker kjemper jo om lesernes tid og oppmerksomhet, i skarp konkurranse med kjente forfatternavn og verdenstitler. Sett i dette lyset er det desto mer imponerende at vi til en slik grad klarer å fange lesernes interesse. Vi må ha tråkket inn i en nisje med et latent udekket behov. Arrangementet varer fortsatt, og alle manus og bøker ligger fortsatt utstilt i Moss Bibliotek, til lesing på stedet og til utlån. SISTE: Vi har fått stipend fra Norsk Bibliotekforening for å implementere opplegget også i andre bibliotek. Vi søker nå kontakt med noen i Oslo-Akershus.” (<http://www.boker-som-ikke-finns.info/42099925>; lesedato 10.05.13)

“En del folkebibliotek har hatt stor suksess med å invitere frivillige organisasjoner til å presentere seg med utstilling.” (Tveit 2004 s. 94)

“Lesesirkelene kan utgjøre en utømmelig ressurs i forbindelse med leser-til-leser-kampanjer og regelmessige “dette velger lesesirkelen”-utstillinger i biblioteket.” (Riel, Fowler og Downes 2011 s. 198)

“Debutanter drukner i kjendisliteratur: Norske bokhandlere tar seg ikke bryet med å promotere debutanter, mener Anders T. Andersen. Vi ble med på jakt etter hans kritikerroste debutroman. [...] Han påpeker at en gjennomsnittsdebutant selger 248 bøker, og at det langt fra er tilfeldig [...] Bokhandleren mottar romanen i posten, pakker boken ut og begir seg på vandring innover i butikklokalet, passerer knausgårdske hyllemeter, labber forbi panserhjerter i bøtter og spann og svinger inn

forbi herr Jacobsen, og, langt der inne, bak reoler med duppeditter, artige postkort, blyanter og selvhjelpsbøker, dytter han boken langt opp i en hylle hvor støvet ligger tykt og astmaen truer. [...] Bokhandlene blir Rema 1000 – bortsett fra at der setter de melka innerst, fordi de er hypp på å selge litt av alt det andre også. [...] Anne B. Ragde mener debutantene blir løftet bedre fram av pressen enn av bokhandlerne som skal selge dem. Selv ikke i debutantenes hjemtrakter kommer bøkene til sin rett, mener Ragde. - De har nesten ikke mulighet til å gjøre om på vindusutstillingene, fordi det er så sentralstyrt, sier Ragde – og foreslår en egen debutantvegg i bokhandlene.” (*Dagbladet* 13. april 2010 s. 34)

“En gunstig plassering i bokhandlene koster opp mot 100000 kroner, ifølge [forleggeren] Arve Juritzen (49). Småforlagene frykter prisene vil øke ytterligere og ta knekken på både dem og forfatterskap. [...] - For å få med bøker i annonser, kataloger og annen lansering hos de fire store kjedene en bokhøst, må du ut med omtrent 50000 kr. – Og selv om det varierer veldig fra kjede til kjede, blir det enda dyrere hvis du vil at boka skal ligge på de beste bordene, i vindusruter og ved kassa. Skal du være med på dette, koster det omtrent 100000 kr., legger han til. Tidligere denne uka gikk regissør og debutantforfatter Anders T. Andersen ut i *Dagbladet* og kritiserte bokhandelkjedene for å gi de mest synlige hylleplassene til bestselgerne, mens debutanter gjemmes bort. Forlegger Knut Ola Ulvestad i forlaget Font sier betalingskonsepter er noe kjedene har begynt med de siste åra. Han frykter at det skal bli mer og mer av det. [...] Bokhandlene må ha en minimumssikring av bredde, men viljen til det er under press, sier han. [...] Juritzen vil likevel ikke kritisere bokhandlene for at de tar seg betalt for synliggjøring. Ettersom bokhandlene eies av hans konkurrerende forlag, er det en fordel med et system der alle med populære bøker kan kjøpe seg plass, mener han. - Hvis ikke hadde det nok vært mange Cappelen Damm-bøker på de beste plassene hos Tanum. Det som ødelegger bokbransjen er at kulturmyndighetene tillater de tre største aktørene å samarbeide og å kontrollere både produksjon, distribusjon og salg, sier han.” (*Dagbladet* 15. april 2010 s. 38)

“I forbindelse med Verdens bokdag 23. april [2013] hadde mange av folkebibliotekene i Nord-Trøndelag utstillinger av bøker fra flest mulig av verdens land. Hensikten var å demonstrere at bibliotekene gjør verden større for oss. Bibliotekenes bokhyller er en portal til uendelig mange andre verdener. Som et ledd i utstillingen ble det også laget en uformell konkurranse mellom bibliotekene, for å se hvem som hadde forfattere fra flest ulike land blant sine bøker. Steinkjer folkebibliotek ble vinneren i denne kappestriden, med bøker fra 125 land. Spesielt hyggelig for biblioteket var det at de fikk hjelp fra en av sine lånere til å utvide repertoaret: han lånte ut fire bøker til utstillingen for å sørge for enda bredere dekning. Når vi føyer til at biblioteket i tillegg har romaner med handling fra mer enn 30 land som de ikke har forfattere fra, så er det tydelig at biblioteket virkelig er et vindu mot verden. Flere bibliotek laget fine utstillinger: Verdal, Inderøy, Levanger, Frosta og Stjørdal. Meråker ble vinner i kategorien “flest land representert i forhold til bibliotekstørrelse”. Med bøker fra 59 land viste Meråker at

også bibliotekene udenfor byene kan by sine lånere et varierende udvalg.” (bibliotekar Morten Olsen Haugen på e-postlista biblioteknorge, 08.05.13)

Ole Strandgaard skriver i en bok om museums-kunnskap at det finnes “fem, grunnleggende utstillingstyper:

- *Den accidentale utstilling*, som er karakterisert ved mangel på orden og rummer megen tilfældighed. Den er opstillet uden nogen form for højere hensigt andet end at vise tingene frem. [...]
- *Præsentationsudstillingen*, som ganske enkelt og uden bagtanker præsenterer de genstande bedst muligt, som formodes at være væsentlige for den besøgende eller for museet.
- *Den leksikale utstilling*, som er saglig og indeholder såvel etiketudstillingen som den systematiske og den analytiske utstilling. Den er fuld af informationer og er god at søge oplysninger i, fordi den er ordnet som et leksikon ud fra videnskabelige ordningssystemer. Derimod giver den ikke overblik eller svar på eksistensielle spørgsmål.
- *Den narrative utstilling*, som ønsker at fortælle. Den har en hensigt og ønsker gennem sit udstillingssprog at styre den besøgende hen imod en bestemt erkendelse eller oplevelse. Den tilstræber at give overblik og vise den sammenhæng, som genstandene indgår i. Derimod giver den ikke specifikke oplysninger om enkeltgenstande.
- *Den associative utstilling*, som gennem sit udstillingssprog ønsker at stimulere den besøgendes muligheder og lyst til selv at danne sig meninger. Den har ikke færdige svar, men stiller tværtimod spørgsmål til den besøgende, som må bruge sine egne erfaringer.” (Strandgaard 2010 s. 302)

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>